

сѝруми, основно је тематско чвориште текста Марије Грујић („Трансхумано као постхумана хуманост: Франкенштајнска метафора идентитета у филму *Бојови и монсѝруми* Била Кондона”).

Интердисциплинарност, интертекстуалност, теоријски и методолошки диверзитет и тумачењска продорност неке су од најизразитијих особина зборника. Тиме што су радови указали на умножавање појмова (постхуманизам, трансхуманизам, метакхуманизам) и њихове дистинктивности, на начело оспоравања хуманизма, прикривену политичку, антихуманистичку заснованост појма постхуманизам и на уметничка остварења као погодну грађу за испитивање крајњих консеквенци тежње за превазилажењем биолошких датости хумане врсте, зборник *Пиѝања уметносѝи у доба ѝосѝи- и ѝрансхуманизма* профилише се као незаобилазна референца за потоње истраживаче ових појмова и њихове спекулативне и прагматичне аспекте манифестовања.

Др Виолетта Р. МИТРОВИЋ
Библиотека Матице српске
Нови Сад
viomitrovic@gmail.com

СТВАРАЛАЧКИ ЕХО АНЂЕЛКА КРСТИЋА

Мирјана Бојанић Ћирковић, *Живот је жив: ка новим чиѝањима дела Анђелка Крстића*, Народна библиотека „Раде Драинац” – Српски културно-информативни центар „Спона”, Прокупље – Скопље 2024

Монографија Мирјане Бојанић Ћирковић под називом *Живот је жив* представља дело од националног значаја за српску књижевност – обрађујући дело Анђелка Крстића, заборављеног представника национално и идеолошки оријентисаног ка Старој Србији, ауторка осветљава један живот унутар историје нашег народа на простору који све више постаје предмет теоријског истраживања, а све мање служи као реалан пример практичног постојања. Ревитализација Крстићевог дела отпочела је његовим уврштавањем у престижну Матичину антологијску едицију *Десет векова срѝске књижевносѝи*, а монографијом Мирјане Бојанић Ћирковић стваралаштво поменутог аутора добија и савремену научну подлогу за његова даља изучавања.

Монографија је подељена на тринаест делова, где су они главни готово уједначени по обиму, односно обради, а у њима ауторка, детаљно тумачећи Крстићева дела са становишта историје и теорије књижевности, даје преглед и објашњење одређених мотива и тема нашег писца. Тако се у садржају ауторкиног истраживања на почетку постављају

оквири рецепције дела Анђелка Крстића, а потом се могу наћи сегменти посвећени етнографском слоју овог дела, начин приповедања, мотив жене, стилско-наратолошки аспект, лирски реализам, мемоарско-аутобиографска грађа о Старој Србији, документарно-уметничка проза, али живот и рад Анђелка Крстића, као и то шта нам дато дело данас поручује и како се обраћа нама као читаоцима.

Нека од главних дела Анђелка Крстића, попут оног смештеног у *Сећањима*, могла би се тумачити као књижевна аутобиографија, будући да се радња која се одвија у његовој прози рефлектује и у његовом приватном животу (мотив крвне освете или женидба непознатом девојком). Међутим, из поменуте монографије се јасно може закључити да је Крстићева списатељска намера очување слике предела Старе Србије у којима и сâм живи и сведочи својим животом. Као учитељ који је три пута био затваран због покушаја формирања српских школа у области данашње Северне Македоније и трпео последице услед помног сакупљачког, приповедачког, књижевнонаучног рада, недвосмислено је имао могућности да уметнички уобличи потешкоће кроз које је пролазио, остављајући сведочанство једног времена. По свему судећи, за Крстићева дела се зато с разлогом каже да имају „филозофски карактер и дидактичку функцију” (153).

Оно што се засигурно открива при читању књиге *Живот је жив* јесте да књижевност која настаје на простору немањихке Србије није само резултат умног обликовања датих културних и друштвених вредности, већ је она фактички изнедрена из самог простора који је већ по себи сведок српског наслеђа на које се наслања (о чему такође у истом низу сведоче и писци попут Григорија Божовића и Боре Станковића). Отуда се ова књижевност не може на једноставан начин фактички уврстити под одреднице једне епохе, већ се мора сагледавати из специфичног угла. То би значило да се аутор, у овом случају Анђелко Крстић, мора детаљно испитати и проучити, да би се на основу његових трагова дошло до одређених закључака. Крстић није само писац, он је у свом писању директан сведок свог времена. Иако се то можда и подразумева када је реч о уметничком стваралаштву, Мирјана Бојанић Ћирковић истиче примећена схватања, према којима би требало имати на уму да су аутори овог доба прави *делејати својих провинција*, као и да писањем својих дела *исцуњавају косовску завешћу мисао*, што би значило да из угла свог парчета земље осећају и кроз стваралачку свест и теоријски и практично бивствују у националном осећању као целини постојања.

Тиме би се могло рећи да су аутори попут Анђелка Крстића мисионари. Кроз њихово остављање значајног сведочанства о времену и друштву у којем живе и обрађивање на себи специфичан поетички/стваралачки начин, нама читаоцима се простор Старе Србије представља као оживљен, а самим тим даје се и могућност да се са њим саживимо као са својим иманентним делом постојања. Међутим, оживљавање једног

просторно-временског одредишта уобличује се из перспективе надстварносног, на начин да се урони дубоко у саму емпиријску реалност. То би значило да се неке од главних тема и мотива Анђелка Крстића, од којих можемо издвојити печалбарство, осете и дан-данас у својој основној проблематици, те се читалац Крстићевих дела (као што је роман *Трајан*) може с њима у потпуности саживети и споразумети. Описујући и анализирајући стручно и научно неке од тих проблема, Мирјана Бојанић Ћирковић обезбеђује својој монографији додатну вредност, будући да је угао њеног гледишта у складу са самом књижевношћу тог доба – прошлости се прилази из угла савременика, не дирајући у њену веродостојност.

Описивање печалбарста као „фатума који, често, парадоксално тежећи да продужи род, доводи до гашења истога” и разумевање да су печалбари чешће „посетиоци и гости свог дома, него [...] повратници” (36), и данас може да се сматра актуелним. Код народа који је у вечитом кретању и потрази за срећом ван своје матичне земље тема неизбежног одласка и даље је болна. Жртва коју печалбар подноси није само физичка (услед тешког рада на који често бива осуђен) већ је и психолошка, па и душевна. Монографија истиче да су и у романима Анђелка Крстића, као што то бива и данас, патријархална средина и вредности које из те средине печалбар носи уједно и терет и спас. Једна од основних порука овог старосрпског аутора јесте да се „патријархална свест, као синоним очувања домаћег огњишта, породичне и отаџбинске части, не напушта [...] ни по цену живота”.¹ Отуда се јунаци у Крстићевом делу представљају нијансирано, што је поменута монографија прецизно и приказала.

Како је дата целокупна слика једног доба, у печалбарској проблематици није изостала ни женска страна његовог доживљаја. Потешкоће и жртва коју подноси жена печалбара не делује ништа лакше од оне коју подноси одсутна мушка страна. Истраживањем романа *Трајан*, а уједно и појашњењима унетим у монографију, може се закључити да носилац патријархалног система вредности у свом огњишту постаје жена. Као таква, она је јасни „симбол Старе Србије као друштвеног, културног и духовног простора” (88). Неретко преузимајући и име свог мужа, она губи своја лична обележја, можемо рећи и идентитет, и постаје чуварка дома и заштитник огњишта које би се без ње угасило. Одлучна да трпи своју судбину, достојанствена у самој патњи, жена је величанствено биће и верни неговатељ националног идентитета.

Већ сама ова тема, поред њеног неукалупљеног наратива и обликовања, била би довољна да се дело Анђелка Крстића изучава и данас. Умешност аутора извучена је на површину ауторкиним образлагањем да у „наративном свету скривеном у детаљима реалистичке прозе, Крстићево дело постаје интегрално” (107). Писац износи теме са скривеним

¹ Мирјана Бечејски, „Печалбарство као опседантна тема Анђелка Крстића у роману *Трајан*”, *Бањичина*, св. 20, Приштина–Лепосавић 2006, 45.

наративима из периода реализма и методолошки их обликује тако да читаоцу буду блиске. На тај начин Крстић враћа дуг отаџбини, повезујући нас данас са оним што је у односу на нас прошлост.

Дело о којем говоримо отуда има двоструки значај. Један се огледа у књижевном смислу, док је други везан за сведочанство из живота, служећи тиме и уметности и науци. Поетика овог аутора асоцира на специфичну атмосферу и лични однос који има у песничком делу, што је одређено и у прозном делу, те много елемената читалац може да доживи као песничке. То ће рећи да је концепт лирског „иманентан и структури, и аспекту рецепције дела” (120). Самим тим, Анђелко Крстић је *лирски реалиста* који бива уочљив „не по стихованом, већ по субјективном уметничком изразу који у рецепијенту побуђује осећајност” (120). Томе сасвим одговара и врста исповедног тона као нешто што се везује за овај тип стваралаштва.

Анализирањем Крстићевог дела могу се издвојити поједине заједничке стваралачке одреднице: „лирски темперамент, дубока, мистична везаност за природу завичаја, ’заступање’ завичајних простора”, док се од оних објективнијих фактора стваралачког процеса издвајају „њихова укореењеност у традицију, али и дуализам, па и присуство натуралистичког израза у обликовању наративног света” (121). Када је реч о поступцима везаним за наративну страну Анђелка Крстића, показаће се да је и ту типичан правац кретања ка унутрашњем свету јунака, као и залажење у индивидуални доживљај света, а јунаци се лако усмеравају од сна према јави, и обрнуто. Емоционално стање јунака бива често схваћено као мотивација или оправдање за одређене поступке које чине, приликом чега може да се деси да дође и до саме разградње мотивационог концепта приповедања, као и ликова. Међутим, не треба да се пренебрегне да су ликови психолошки добро профилисани, што је превасходно видљиво кроз развијене унутрашње монологе, о чему ауторка монографије студиозно пише.

Може се закључити да је Крстићев израз „пропуштен кроз призму прошлог, садашњег и будућег времена, при чему је тачка приповедачевог гледишта увек вредносни систем прошлости” (128). Монографија Мирјане Бојанић Ћирковић осветлила је најважније вредности дела представника писаца Старе Србије, не реметећи овај систем вредности. На умешан начин, ауторка призива стваралачки ехо Анђелка Крстића и оно што је наизглед прошло поново се појављује пред нама као давно закопана баштина. Али ту је зато и питање свих питања – хоћемо ли успети да на ветру нових вредности очувамо оне традиционалне које нам се с поверењем дају на чување, чак и кад се чини да је од њих остала само успомена.

Др Луна ГРАДИНШЋАК
Научни сарадник
lunagradin@gmail.com